

Wilma Kempinga, oprichter van stichting Mevrouw Meijer. Scholen zijn vol herinneringen, herkenbaar in de buurt of het dorp.

'Een school hoort geen wegwerpgedouw te zijn'

REPORTAGE **RENOVATIE SCHOLEN** De stichting Mevrouw Meijer zet zich ervoor in oude schoolgebouwen niet te slopen, maar te renoveren. Dat is beter voor het milieu, de leerlingen, én de samenleving. „Onze scholen zijn alledaags erfgoed.“

Door Tracy Metz Fotografie **Dieuwerje Bravenboer**

nrc art

kunsthal
KAGE
Amsterdam
24 AUG. 2024
– 5 JAN. 2025

Slaap!

weken! Laatste weken! Laatste

Tk zat zelf op een typische jaren-zeventig-dorpschool met lichte lokalen en compleet met zitkuil”, vertelt kunsthistorica Wilma Kempinga. „Op loopafstand van huis, midden in het dorp, naast het hertenkamp. Precies zoals het moet. Die school is sindsdien gesloopt en vervangen door een groot complex met dorpshuis en sporthal aan de rand van het dorp. Precies zoals het niet moet.”

Voor Kempinga lag de motivatie dus dichtbij huis om in 2009, samen met architect Tjeerd Wessel, de stichting Mevrouw Meijer op te richten. Doel: schoolgebouwen die niet meer voldoen niet slopen maar renoveren. Dat is beter voor de school en de leerlingen, voor het milieu en voor iedereen die nog weet hoe zijn of haar school eruitzag, de lichtinval, de geur, het geluid (en natuurlijk ook de juf). Voor ons allemaal, dus.

Na jaren van inspanning stroomt de erkenning nu binnen. Binnen drie maanden tijd heeft het nieuwste project van Mevrouw Meijer, vakschool Nimeto in Utrecht (zie inset), vijf belangrijke prijzen gewonnen: de ARC Award van architectenplatform De Architect, de Gouden Piramide van het Rijk voor voorbeeldig opdrachtgeverschap, de Gulden Fenix voor renovatie, de Utrechtse Rietveldprijs voor architectuur én de Schröderprijs voor op-

drachtgeverschap. Architect Maarten van Kesteren is zaterdag genomineerd voor de Abe Bonnama Prijs voor Jonge Architecten 2024.

Wilma Kempinga spreekt met aanstekelijke passie over scholen, en wat een schoolgebouw kan zijn. „Iedereen heeft die herinnering, onze scholen vormen ons. Ja, een schoolgebouw is bedrijfshuisvesting, maar is ook van grote maatschappelijke betekenis. Daar hoort goede architectuur bij. Een school hoort geen wegwerpgedouw zijn.”

Vleugels

De stichtingsnaam ‘Mevrouw Meijer’ heeft Kempinga uit het kinderboek *Mevrouw Meijer, de merel van Wolf Eilbrich*. „De merel mevrouw Meijer maakt zich hierin altijd grote zorgen om niks – tot dat ze op een dag een piepjong mereltje in de moestuin vindt. Ze zorgt voor het vogeltje, voedt het, geeft het vleugels – en daarmee kan ze haar eigen vleugels uitslaan.” Op de website is de tagline dan ook: ‘Mevrouw Meijer geeft de scholenbouw vleugels’.

De rol van de stichting is die van de inspirerende bemiddelaar, die aan scholen laat zien wat er door renovatie van hun bestaande gebouwen allemaal mogelijk is. Wat Kempinga noemt: deskundigheidsbevordering. „Een schooldirecteur denkt al gauw: dit gebouw is in 40 jaar afge-

schreven, het is verouderd, ik heb een nieuw nodig.” Maar dat is een misrekening. „Renoveren is niet alleen 10 tot 30 procent goedkoper dan nieuwbouw, het is ook veel duurzamer, met 20 tot 50 minder minder uitstoot van CO₂. En je houdt meer ruimte over.” Kijk eerst wat je kunt met wat je hebt, zegt zij. „Van de 10.000 scholen in Nederland is rond de helft van na de oorlog. Die zijn ruim en flexibel gebouwd. Ze hebben veel meer vierkante meters dan nieuwbouw volgens de standaardbudgetten van tegenwoordig kan bieden.”

Mevrouw Meijer noemt zich een ‘ideeel onderzoeksbureau’. Zo werkt het: gemeenten of schoolbesturen die iets aan hun schoolhuisvesting willen doen, nemen contact op met de stichting. Die inventariseert eisen en wensen, doet bouwtechnisch onderzoek en maakt een kostenraming voor zowel renovatie als sloop en nieuwbouw. Speciaal op financieel vlak komt er goed nieuws aan. „Tot nu toe kon je als school alleen geld voor nieuwbouw krijgen, want renovatie werd als onderhoud beschouwd. Nu komt er een wetwijziging aan waardoor renovatie ook voor subsidie in aanmerking komt. We beginnen door te krijgen dat nieuw niet altijd beter is.”

Vervolgens worden drie architectenbureaus uitgenodigd die nog nooit een

We beginnen door te krijgen dat nieuw niet altijd beter is

Wilma Kempinga
Stichting Mevrouw Meijer

school hebben gebouwd, om drie 'visies' te maken op wat er zou kunnen. Hiermee bewijst de stichting ook de architectuur een dienst: „Zo voegen we nog wat nieuwe ideeën toe aan die van de vaste groep scholienbouwers.” Dat blijkt uit de prijzen-regen voor Nimeto in Utrecht: dit is het eerste gebouw van architect Maarten van Kesteren (36). De stichting begeleidt de school bij het kiezen tussen de drie architectenbureaus. Dan is haar werk gedaan en beslist de opdrachtgever wat er met de bevindingen gebeurt - bijvoorbeeld door met een van de architecten verder te gaan.

Alledaags erfgoed

In vijftien jaar heeft Mevrouw Meijer voor zo'n veertig scholen onderzoek gedaan. Dit leidde tot nu toe tot vijf volledige transformaties. „Wat een luxe was dat: drie ontwerpen om ons op ideeën te brengen en om uit te kiezen,” zegt Patrick van der Mark, directeur van de Pro Grotius school voor praktijkonderwijs in Delft, een van de vijf scholen die Mevrouw Meijer heeft helpen transformeren. De gemeente stelde voor om Mevrouw Meijer te laten meekijken bij de verbouwing van twee scholen uit 1969 en 1994 tot één nieuwe.

Uiteindelijk is met inbreng van onderwijsteam en leerlingen het ontwerp gekozen van Liesbeth Janson van het Haagse bureau Studio Huijgens. „We hebben niet alleen gekeken welk ontwerp we het mooiste vonden, maar welk het beste paste bij het soort onderwijs dat we hier geven, voor leerlingen met leerachterstanden die niet naar het mbo gaan”, zegt Van der Mark. „Zowel Mevrouw Meijer als de architecten waren bereid goed te luisteren en er veel tijd in te steken.”

Voor de komende jaren zitten er meer projecten bij Mevrouw Meijer in de pijplijn. Een school in Best (door Ketting Huis) wordt komend jaar opgeleverd, in voorbereiding zijn scholen in Bennekom, Hoornt, Oegstgeest, Velsenbroek, Roermond en Zwaanshoek. Kempinga: „Mevrouw Meijer werkt snel, maar daarna gaan de processen soms langzaam.” Er is geen standaardoplossing, dus ook voor aannemers zijn dit ingewikkelde trajecten. „Maar uiteindelijk is dat juist fijn, niemand wil dertien in een dozijn.” En ach, zegt ze: „Naamrate we bekender worden zullen er meer scholen naar ons toe komen. Daarom zijn we ook zo blij met al die prijzen.” Vanaf volgend jaar moeten gemeenten voor alle schoolgebouwen een Integraal Huisvestingsplan opstellen. Dan zullen sloopplannen eerder bekend worden en kan Mevrouw Meijer eerder contact leggen om een school op andere ideeën te brengen.

Erfgoedvereniging Bond Heemschut, die met Mevrouw Meijer de handen ineen heeft geslagen, looft de scholen van tijdens en na de Wederopbouw: „Hun ruime en lichte opzet drukte een optimistisch wereldbeeld uit; ze boden hun leerlingen bijna letterlijk een 'raam' op de toekomst.” Het is juist deze generatie schoolgebouwen die nu gevaar loopt, volgens Heemschut. „Zij zitten in de kritieke, kwetsbare leeftijd van rond de vijftig jaar. Ze zijn boekhoudkundig afgeschreven, maar te jong om breed te worden ontdekt als waardevol erfgoed. Ze lijden aan een paradox: ze zijn zo alledaags, vitaal en volop in gebruik, dat nog niet doordringt hoe bijzonder ze zijn.”

In Nederland komen er niet zo veel kinderen bij, dus zijn er volgens Kempinga schoolgebouwen genoeg. „Nu is alles gericht op nieuwbouw, maar dat is verwend gedrag dat we ons niet meer kunnen permitteren.” En net zo belangrijk: „Onze scholen zijn een deel van onze geschiedenis, het is alledaags erfgoed. Ze zijn vol herinneringen, herkenbaar in de buurt of het dorp. Wees zuinig op dat geheugen. Daarom zou in de wet moeten staan: hergebruik, tenzij.”

De renovatie van mbo-school Nimeto

Nimeto is een mbo-school in Utrecht, een van nog maar vier vakscholen in Nederland. Directeur Henk Vermeulen noemt het een 'vakschool voor creatieve ruimtemakers', met onder meer opleidingen schilderen en etaleren - en vroeger een slagersvakschool. Op deze ochtend zijn leerlingen bezig marmersoorten na te schilderen, etalages op thema en kleur in elkaar te zetten en bovenmaats Sint Maarten-lantaarns van rijstpapier door het trappgat omhoog te wurmen.

De school bestaat uit twee gebouwen uit 1970, gescheiden door een smalle straat. Vermeulen: „Onze wensen waren niet eenvoudig. We groeien wel, dus we hadden meer ruimte nodig, maar we wilden niet bijbouwen - de school ligt al goed in de woonwijk eromheen. Maar dan was het wel zaak de twee gebouwen beter op elkaar aan te sluiten en daarbinnen meer ruimte te winnen.”

Voor architect Maarten van Kesteren was dit zijn eerste zelfstandige opdracht, nadat hij in 2014 summa cum laude aan de TU Delft was afgestudeerd en in 2016 een eigen bureau was begonnen. De meest zichtbare ingreep is de brede brug met eronder een colonnade, waarmee de twee gebouwen tot een geheel worden. De brug heeft een glazen gevel aan de kant van de tuin en een vloer van het warme eikenhout dat op veel plekken terugkomt. Het was een bewust besluit van architect en opdrachtgever om een deel van het toch al krappe budget aan mooie materialen te besteden. „Om ruimte te winnen heb ik op

drie plaatsen de vloeren opengemaakt zodat er vides ontstaan”, legt Van Kesteren uit. „Daarmee kon er 600 vierkante meter aan le ruimte in de kelders bijkomen, met ruim daglicht van bovenaf. In het gebouw waar de afdeling standbouw zit is de gevel een meter naar buiten verplaatst en opengemaakt door ramen toe te voegen.” Van Kesteren heeft samen met de leerlingen de tafels ontworpen en gemaakt, en zij hebben na de renovatie de school zelf geschilderd. Het parkeerterrein is nu een tuin 60k naar ontwerp van Van Kesteren, samen met landschapsarchitect Tomas Degenaar van bureau B+B. De omgeving wordt binnenkort verder vergroend, met minder parkeerplaatsen en een buurtpark erbij. Was het niet een risico om deze opdracht te gunnen aan een architect die nog nooit een school had gebouwd? Nee,

zegt Vermeulen onomwonden. „Wij doen ons best om bedrijven over te halen om onze jonge leerlingen stageplekken aan te bieden, hun kansen en vertrouwen te geven. Dan moeten wij dat zelf ook doen.” In 2018 is het gesprek met Mevrouw Meijer opgesmaakt, in 2023 was de nu veelbekroonde Nimeto klaar.

Onderdeel van onze vraag aan de architect was: hoe open kan een leeromgeving zijn? Je ziet het: heél open. Overal zie je nu, wat er gebeurt in de school, en mensen werken veel makkelijker met elkaar samen. Vroeger had men het altijd over 'de overkant', maar nu niet meer.”

Info: nimeto.nl

Buiten: **MBO-school Nimeto** in Utrecht.

Binnen: **MBO-school Nimeto** in Utrecht.

HET BEGIN VAN

Het eerste geschreven bewijs van rijm komt uit China, de **Shijing**.
COLLECTION NATIONAL PALACE MUSEUM

'Sint liep te denken.' Waar ligt de oorsprong van rijm?

RIM Veel dingen zijn zo gewoon geworden, dat we ons niet meer afvragen waar hun oorsprong ligt. In deze tweeweekelijkse rubriek wordt gezocht naar het begin der dingen. Deze week: het begin van rijm.

Door **Bianca Stigter**

Het is december dus het rijm is weer in het land. Schenken denken, aan staan, neer weer; met de Sint komen naast de zak en het paard de woordparen mee, getrouwd sinds sint-juttemis, om te schitteren in gedichten waar velen voor zwichten, zelfs de achternichten.

Waar komt dat rijmen eigenlijk vandaan? Waarom rijmen wij? Waarom is rijmen zo onweerstaanbaar dat je poëzie zou kunnen definiëren als een tekst die rijmt, of dat expres niet doet? En sinds wanneer is dat dan zo? Wanneer was sint-juttemis?

Het idee reçue is dat rijmen onthouden gemakkelijker maakt. *An apple a day keeps the doctor away*. Cognitief gemak. Reclames maken er dankbaar gebruik van. De beste bomen uit het bos/ vind je als hout bij jongevos! En volgens recent onderzoek wordt iets dat rijmt ook nog beter gelooft. Het cognitieve gemak betekent vast dat rijm al heel oud is; mensen konden eerder rijmen dan schrijven. Het past bij een orale cultuur. Dit idee is zo sterk dat je het kunt behouden, ook al weet je dat de bekendste gedichten die voortkomen uit een orale cultuur, de *Ilias* en de *Odysee*, niet rijmen. Homerus heeft nooit geschenkendkt. Hij handelde in lange en korte lettergrepen om een bepaald ritme in zijn tekst te krijgen. Het vermaledijde metrum, om maar eens te begintijmen.

Eindrijm

Dat betekent niet dat de oude Grieken onbekend waren met het fenomeen eindrijm. Ze verzamelden de minf Echo, hun burgemeester van Wezel, en in Aristophanes' *Wespens* en *Kikkers* schijnt wel een paar keer geïjmd te worden. Misschien was rijm voor de Grieken zo iets als het wiel voor de Azteken, ze kenden het wel maar gebruikten het niet vaak, of alleen als speelgoed. Ik vind het moeilijk me een wereld voor te stellen waarin een dactylische hexameter beter werkt als geheugensteun

dan rijm, maar kennelijk was dat toen zo. Metrum beats rijm. Chat-GPT brout er ook nog weinig van, als het wordt gevraagd de eerste regels van de *Ilias* rijmend te maken:

*Bezing, o muze, de wrok zo groot,
Van Achilles, die zaaidt dood
Zijn woede bracht de Achaïers pijn,*

En velen liet hij als schimmen zijn.

Maar het is waarschijnlijk wel beter te onthouden dan: *Zing, Godin, over de wrok van Achilles van Peleus, de bron van/ Dood en verdorft die duizenden rampen bracht voor de Achaïers* (de vertaling van Imme Dros).

Eerste rijm

Nu ja, kind en badwater. En eendegensater. Nog in de vroege Middeleeuwen was rijmen in Europa zo ongewoon dat er wel oud-Engels gedicht dat er wel gebruik van maakt, bekendstaat als 'Het Rijmende gedicht'. Toen was dat niet dubbeloep. Twee regels eruit: *Let men's bones become one, and then finally, none*

Sommige regels uit *The Rimming Poem*, omstreeks 970 opgenomen in *The Exeter Book*, lijken nu niet meer te rijmen. Dat is wel vaker het geval met oude gedichten, als de uitspraak van een woord verandert en het andere niet, gaat de echo verloren.

Wie waar wat het eerste rijmde, is een vraag die onder tussen nog op antwoord wacht. Misschien is rijm ook zo iets als het schrift; een idee waarop meerdere mensen op meerdere plekken in meerdere eeuwen zijn gekomen. Het eerste geschreven bewijs komt uit China, uit de zevende eeuw v.g.j. (voor gangbare jaartelling). Welk gedicht uit deze beroemde bundeling, de *Shijing*, het oudste is weet ik niet. Het eerste gedicht begint, waarschijnlijk, met een visarend. Ontharend, ontwarend, opklarend, schrikbarend, verjarend, verzwarend, vrijwarend, echoot Mick's rijmwoordenboek. Een vogel als begin van alles. *Guan, guan*, zingt hij.